

EN KULTURFARA. *)

Långt in i landet, förbi gården dit jag förrrat mig, nyfiken på lifvet i djupa ödemarken i Finland, strömmade en söndagsmorgon på försommarn folket margfaldigt till kyrkan. Båtarna drogo brokiga längs viken, klockklangens dallrade smekande i den stilla soliga luften, — jag kunde icke annat än följa med. Jag kom lägligt, fick bevitna grafläggning och barn-dop och vigsel, ungdomens glam i båtstranden och de äldres såfliga rådslag på kyrkbacken. Intet i taflan angaf nutiden, det var som en uppenbarelse från sekler tillbaka, en bild af våra faders lif, hvarmed vi genom barnomsintryckens förmedling i själens grund hänga samman. Och jag rycktes en smula med: landskapet, den ålderdomliga kyrkan, gudstjänsten, densamma där vi alla börjat, grafvarna främst af allt, de ringes liksom de mäktigares, och minnen och tankar på nu och förr grepo främlingen med hela skönhetsmakten af Finland, dess jungfruliga jord och ursprungliga människor, dess öden och dess minnen.

Men ändå lyckades jag icke glömma det mörka i den det förgångnas institution, som samlat folket till denna underbara morgonstämma. Jag såg andakten i kyrkan, såg sammankomstens intresse därutanför, och modfäldt frågade jag mig, om någonsin denna institution skulle mista sin makt öfver de landliga människornas sinne, om vi någonsin skulle komma undan det järntag kyrkan gripit om vårt folks viljor och samveten Huru spränga denna boja, huru frånrycka kyrkan själarna, huru ens upptaga täflan med densamma i all dess öfvermakt? Vår finska nationalkultur, våra skulder, dessa stora, som äro tabu, tabu och med hvilka mänskligt bristfulla tro och vantro man vill normera äfven en ljusare tid, allt vårt folks andliga habitus genomsyras däraf. Och nationaldygden kristlighet är frankt eller förtäckt ett villkor hos oss för »kompetens» till det allmännas tjänst. Det är Topelius, som t. ex. skriver: »vi äro ett kristet folk, vi erkänna kristendomen som norm för alla våra lagar, alla våra institutioner och all vår uppfostran. Hvarje domare, hvarje tjänsteman, hvarje lärare måste bekänna Jesus Kristus, äfven om han tillhör andra konfessioner än vår lutherska». Topelius landsförvisar dock ej hedningen: »han må bo under våra lagars skydd, med villkor af laglydnad, och idka borgerlig nä-

*) Denna uppsats blef i september 1904 af pressöfverstyrelsen efter samråd med Borgå Domkapitel indragen och förbjuden. Om än densamma numera förklarad det mesta af sin aktualitet, synes den äga intresse såsom prof på, hvilka tränga gränser man på högvördigt håll utstakar för tankens frihet.

ring, men ej tillåtas proselytmaker». Är det så icke fruktlöst, så fast som folkets mentalitet vuxit samman med kyrkans, fruktlöst att här sträfva andra vägar? Eller vore det gamla ändå icke ohjälpligen dömdt, kunde det kanske förändras, förädlas?

Detta gamla har vändt egoism och vidskepelse i goda gärningar, skänkt tröst och hopp åt lidandet, fostrat hjältesinnen. Dess mästare tjuisar i dag som är, han fariseernas ovän, kättaren och upprorsmakaren, han som bröt mot fördomar och omilda lagar, förjagade månglarne ur templet och lefde med syndare och synderskor. Han som öfver religionens allra heligaste ställde förnuft och sanning, lärde att all »synd» förlåtes, försvinner; han som satt lifvet in för sitt mål. Men så nära den till gud upphöjde står äfven vår tid, fäfangt lär det vara att hoppas en ny och grundligare reformation i den kyrka som tagit hans namn. Ty det är längesedan religionen i denna kyrka lefde skapande stark, mäktig till själf-förnyelse, längesedan tron inspirerade korståg och katedraler. Kyrkan är ännu en andlig makt i vårt folk, men denna makt verkar icke till mod och bragd, inget icke en hänförelse, som besegrar alla hinder; den är negativ, den stympar och lamslår. Se judafolket i hela dess historia: den nationella religionen är dess stöd och värn och utan att kufvas går folket genom hemsökelse efter hemsökelse. I den kristna världen tjänar kyrkan merendels utom sig själf endast det förgångnas makter; predikande kvietism och resignation bekväma sig dess målsmän motvilligt fram som de bakersta i eftertruppen. Kraften den skänker är ingen, men väl har kyrkan blifvit själen i all reaktion, där den messar de mäktiges lof och vaggånger för de svages kraft att sträfva och strida.

Att vår religion sålunda blifvit icke en hjälp, utan en fara för folkens själfbestånd, deras kultur, energi och framgång, det beror väl ej minst på att den kyrkliga moralen föråldrats, dess ideal lefvat ut. En blick på denna moralståndpunkt i dess motsättning till det moderna lifvets kraf ger visshet om att den rådande religionens välgärningar tillhöra det förflutna.

* * *

Kyrkans dogmer må falla, det som oförgångligt består, hör man ideligen sägas, det är den upphöjda kristna moralen. Äfven otron böjer sig för denna moral; och denna moral skall bära kristendomen öfver alla anfäktelser. Låt oss granska dessa axiom.

Man föranstaltade nyss i ett samhälle, som drabbats af en svår olycka, en enquête om läget och framtiden här, och man samlade uttalanden, ett fyratiotal, som

gifvits af detta samhälles spetsar, till en bok med fosterländsk titel. *) Öfver hälften af de rådfrågade, finna vi, vädja i sina vota till gudomliga makter, ofta närmast till de personer, som vigt sig till dessa maktens tjänst.

Deras tillit kom på skam. Majoriteten af gudomens tjänare vågade intet riskera engång — det var alls ej fråga om offra — intet alls af sin säkerhet, utkomst eller lugn, till formora för det handlingssätt lekmannamoralen betecknade som rätt & plikt. Moral — det är att ha ett samvete och lyda detta samvete, det är att, när plikten bjuder, offra själfva lifvet utan att mäkla. De ringaste dagsverkare, som strejka för ett samfäldt mål, ge prof på mera moral och medborgaranda än hvad som i fallet ifrågas visades af den kyrkliga moralens bärare. Hvad var orsaken till att denna moral i praktiken slog fel? Kanske det att troskraften sinat, att religionens hjältetid är ute. Men ändå mera — och detta mildrar domen öfver dem som sveko — var orsaken den, att den kristna moralen äfven i teori går stick i stäf mot den handling och den lifsriktning vår tids samhälle betingar.

I själfva verket råder en grundmot-sägelse mellan den religiösa moralen och vår, mellan den förras afhållsamhet, ödmjukhet och resignation och den moral af dådkraft och ihärdighet det nutida samhällslifvet fordrar. Läs någon religiös uppbyggelsebok t. ex. Thomas a Kempis »Om Kristi efterföljelse», den kanske förnämsta af de icke-kanoniska skrifterna. Där möter intet af vår sträfvan, våra tänkesätt, våra ideal. Det verkliga lifvet är det eviga i Gud; vi manas att endast lefva för detta, för vår frälsning och eviga salighet. Det är dyster spåkelse och själf-ransakning, det är ängsligt vaktande på sinnets växlingar i riktning till eller från »synden». Må vi draga oss undan människornas äflan, fullborda vår jordiska resa som främlingen, hvilken icke beröres af omgifningens angelägenheter och bekymmer. — Så Thomas a Kempis, och såsom han, så riktar den kristna moralen fortfarande vår sträfvan och våra förhoppningar till ett bortom detta; må vi lita till Försynen äfven där vi icke fatta dess vägar. Allt som sker är af Gud, allt är af honom förutbestämt, ingen sparf faller till marken utan hans vilja. Må vi vara mänsklig ordning undergifna för Herrens skull; må vi gifva godt för det onda, som göres oss — så endast samla vi Herrens hämd på vår oväns hufvud.

För den som genomträngts af vår egen tids mänskligt höga etiska ideal förefaller denna moral som en upplösningens lära. Den kristna moralen är en arkaism, ett genljud af cynikernas lifs-

*) För fosterlandet. Tankar och uttalanden Helsingfors 1899.

regler och stoicismens ataraxia, en med materiella & vidskepliga löften späckad popularisering af senantikens pessimistiska tankeströmningar. Det är en moral för förtviflande själar framsprungna ur förfallsepokers djupaste nöd, en främmande moral, hvars bekännare äro främlingar ibland oss. För vår tids uppfattning är det onda och det orätta något, som beror af människor och mänskligt bör öfvervinnas, icke något att förtvifla inför, icke en högre skickelse, hvars afhjälpan beror af en gud och hans nåd. Vi ha att motarbeta detta onda, utrota det i dess orsaker, förändra de yttre villkor, af hvilka det följer, och det redan i denna värld och i dag, ej i morgon. Kristendomen, som knäpper händerna inför det onda, hvari det ser en Försynens väg, den bistår endast detta onda, förlänar det en högre sanktion. Men att foga sig i ondt & orätt är att erkänna, rättfärdiga det; att resignera, adaptera sig till förkastliga förhållanden i stället för att trotsa dem, det är att samtycka till detta onda, att medverka därtill, och det gör oss medskyldiga i detsamma. Det rätta & goda är en produkt af otaliga namnlösa ansträngningar, och hvar och en af oss har sin del af ansvar för den orätt, som breder sig omkring oss. Vi ha därför icke rätt att draga oss inom oss själfva. Själfullkomningen, det egna själslifvets skiftningar, äro icke det viktigaste i vår tillvaro; moralförhållandet är icke mellan människan och en gud, utan i människors förhållande inbördes. Resignationen, isolationen är den veklighetens stora frestelse, som ständigt ligger på lur: den innebär icke en uppoffring, snarare är den att offra åt egen lycka, välta ifrån sig ansvar och omsorger i förlitan på att öfvernaturliga makter skola sörja för den uppgift plikten skulle bjuda att vilja och börja. Kristendomens resignation, uppgifvande af denna världen, är en förledande ljuf visdom, men den är så litet moral, att den tvärtom är ett upphäfvande af moralen. Den kristna liknandheten, undergifvenheten, fega fatalismen verkar direkt kulturfiendlig; den är ödesdiger för individernas, ödesdiger för folkens lifskraft. Så blir denna moral en demoralisationens härd, blir af alla kulturaror, som hota oss, den värsta: den usurperar det godas & rättas namn och den utrustas med en maktfullkomlighet öfver hvar enskild uppfostran och lifsföring, som endast undantag lyckas besvärja.

Michelet skref engång: vi skola icke bekämpa kristendomen, vi skola glömma den. Den satsen kan vara riktig för dogmerna, den gäller icke kyrkans moral. Vi måste varna allt större kretsar för kulturfaran i denna förvridna moral; vårt folkbildningsarbete bör med socialpolitiken som främsta föremål förknippa öppen antiklerikal propaganda; vi måste sträfva till en folkhögskola i hvar socken,

en folkfest hvar söndag i hvar by. En fest med stämning och lyftning, med härdande sanningar i illusionernas ställe, med talare och skådespelare på prästens plats och nationalsånger i stället för psalmer. Kyrkans morallärer, vidmakt-hållna af traditionen och en öfverlägsen organisation, öfverhettigt omhuldade och kringgårdade, skola väl ännu förkunnas i oöfverskådliga tider; men i praktiken vika de redan, öfverallt där lif i frihet och sol besegrar nöden, mörkret och förrutnelsen.

Midsommaren 1904.

Rolf Lagerborg.

BÖR SENATEN NU AFGÅ?

Monarken har afslagit senatens hemställan om proposition angående de olagliga tjänstemännen. Afslaget kom icke övåntadt. Senaten hade — åtminstone sedan Knipovitsch's utnämning — själf befarat ett sådant och hade därför uppskjutit afsändande af propositionsförslaget. Att detsamma slutligen dock afgick, berodde väl mest därpå, att senaten fann sig genom sin egen diplomati drifven in i en återvändsgränd, hvarur ingen annan utväg gafs. Äfven den utväg senaten hoppats finna, är nu genom afslaget stängd. Återstå därför endast tvänne alternativ för den inhemska, konstitutionella regeringen: att afgå, eller att lämna bestämmänderätten om hvad senaten närmast bör göra åt landtdagen. Parlamentariskt sedt kunde hvardera tillvägagångesättet försvaras. Andra synpunkter måste därför afgöra valet af det ena eller andra.

Det Kejsriska afslaget, sammanställt, dels med generalguvernörens nyligen kungjorda, märkliga lagtolkning, dels med den allmänna strömning, som för närvarande gör sig gällande inom ryska regeringskretsar, ger vid handen, att man i St Petersburg icke skulle hafva mycket emot, att senaten afginge. Och ännu mindre skulle suometarpartiet sannolikt hafva att däremot invända, utan skulle detta parti tvärtom otvivelaktigt befinnas redo att bilda en ny regering. Hvad landet af en sådan skulle hafva att förvänta, framgår af den rika erfarenheten från senaste fem till sex år. Resultatet skulle bli ett utbyte af den nuvarande konstitutionella, om ock svaga regeringen, mot en reaktionär och ofosterländsk. Därmed vore mycket, kanske allt, förlorat. Den moraliska öfil senaten fått — annorlunda kan afslaget knappast betraktas — anse vi därför att den för närvarande, emedan landtdagen om få dagar änyo sammanträder, bör betraktas såsom behållen gäfvad och välja det andra alternativet: lämnande af afgöranderätten om hvad som nu bör ske, åt landtdagen.

Det riktigaste därvidlag vore väl, att senaten omedelbart till landtdagen aflämnade fullständig relation om sina öfverläggningar, åtgärder, underhandlingar och hemställningar till monarken och andra samt om slutresultatet af allt detta. En »blå bok» alltså, eller hvit om man så vill. Det blefve den första i vår parlamentariska historia, men det är icke något skäl för förkastande af förslaget. Efter representationreformens genomförande komma sådana nog att hos oss som i andra länder då och då förekomma. I förevarande fall tala många och viktiga synpunkter för sådant tillvägagående.

Enhvar, som närmare följt med utvecklingen hos oss sedan novemberdagarna — och hvem har icke det? — vet att förhållandet mellan den nuvarande senaten och det konstitutionella partiet icke varit ett af helt och fullt förtroende. Det oförsvärligt byråkratiska sätt, hvarpå den nya regeringslistan af en liten grupp inom partiet uppgjordes, verkade härutinnan lika skadligt som listans beskaffenhet. Flere af de till senatorer föreslagna skulle säkert icke kommit i fråga, om afgörandet träffats af partiet i dess helhet. Nästan ännu starkare verkan af samma art hade de på senatens förslag gjorda guvernörsutnämningarna. Icke heller många af dessa skulle föreslagits af det konstitutionella partiet som sådant, om detta förunnats tillfälle att uttala sig.

Det rubbade förtroendet skulle törhända kunnat återställas, om senaten annars fast och bestämdt intagit position på den laglighetens bas det konstitutionella partiet framför andra proklamerat som sin. Men detta har såsom känt icke heller skett. Tvärtom har hos många partimedlemmar och grupper dess hållning beträffande de olagliga tjänstemännen väckt berättigadt misstroende till den nya regeringens fasthet. Den nuvarande senaten håller med andra ord på att förlora stödet af en mängd samhällselement, som icke annat begärt än att som en man få ställa sig bakom regeringen, om denna uppträdde så, som man af dess medlemmars och af hela det konstitutionella partiets tidigare uttalanden haft skäl att vänta.

Hvad detta under nu rådande förhållanden kan komma att betyda, inses utan vidare utläggning af en och hvar. En finsk regering, som icke stödes af folkets öfvervägande flertal, måste endera afgå, eller bli en byråkratisk regering, som söker reda sig utan sådant stöd — såvida den icke förmår lägga grund till nytt förtroende från folkets sida.

Detta kan senaten göra genom ett tillvägagående sådant här föreslagits, det vill säga genom att decideradt bryta med de byråkratiska traditionerna och öppet hänvända sig till landtdagen. Att senaten, äfven om dess hittills följda politik blefve kritiserad, inom alla stånd skulle vinna